

ZLATA ČILINSKÁ
Archeologický ústav SAV, Nitra

KRITÉRIÁ CHRONOLOGICKÉHO VZŤAHU TEPANEJ A LIATEJ INDUSTRIE NA POHREBISKÁCH VI.—VIII. STOR.

Na určovanie absolútnej chronológie tepanej a liatej industrie zo slovansko-avarských pohrebísk máme tri kritériá, podľa ktorých sa pokúšajú bádatelia datovať ozdoby mužských opaskov a s nimi sa vyskytujúce predmety:

1. Historické pramene, ktoré — viažuc sa k istým udalostiam — pomáhajú datovať aj inventár. Pre obdobie VI.—VIII., resp. zač. IX. stor., sú to predovšetkým písomné správy týkajúce sa príchodu Avarov do Karpatskej kotliny a bojov najprv s Byzanciou, neskôr s Franskou ríšou. Boje s Frankmi znamenali aj pád avarskej ríše.¹

2. Cudzie, najmä západné importy vyskytujúce sa spolu s pamiatkami na spomenutých pohrebiskách. Pomocou nich sa pokúsila o absolútne datovanie napr. F. Steinová.²

3. Mince, ktoré sa pokladajú za najspoľahlivejší datovací prostriedok a ktorým chceme venovať pozornosť.

Na Slovensku nemáme ani jedno pohrebisko s nálezmi byzantských mincí, ktoré by nám datovali pamiatky. Takéto mince však nachádzame na súvekých pohrebiskách v Maďarsku, Juhoslávii a Rumunsku.³ Základy absolútneho datovania zániku tepanej a začiatkov liatej industrie postavili bádatelia na byzantských minciach vyskytujúcich sa na uvedených územiach. Doteraz sa však nikto bližšie nezaoberal výskytom mincí a nezhodnotil kriticky ich význam pre datovanie inventára na pohrebiskách z čias avarskeho panstva v Karpatskej kotline. Treba totiž brať do úvahy nálezové okolnosti, prípadne počet mincí, aby sme určili opodstatnenosť významu, ktorý sa im pripisuje.

Roku 1952 publikoval D. Csallány zoznam lokalít, na ktorých sa vyskytli byzantské mince, resp. ich napodobeniny.⁴ L. Huszár rozšíril tento zoznam a uviedol aj lokality s mincami od sarmatského obdobia po Arpádovcov.⁵

---

¹ P. Ratkoš, *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*, Bratislava 1964, 40—63.

² F. Stein, *Awarisch-merowingische Beziehungen, ein Beitrag zur absoluten Chronologie der awarenzeitlichen Funde*, Študijné zvesti AU SAV 16, 1968, 233—244.

³ D. Csallány, *Vizantijskije monety v avarskich nachodkach*, AAASH II, 1952, 235—250.

⁴ Tamže.

⁵ L. Huszár, *Das Münzmaterial in den Funden der Völkerwanderungszeit im Mittleren Donaubecken*, AAASH V, 1954, 61—109.

D. Csallány uverejňuje 69 lokalít, na ktorých sa našli byzantské mince alebo ich napodobeniny. Avšak nie všetky sú vhodné na datovanie kovových ozdôb opaskov; na to možno použiť iba nálezy z hrobových celkov. Takéto celky sú z uvedeného počtu lokalít iba na 16 pohrebiskách. Ostatné mince sú z hromadných alebo ojedinelých nálezov, prípadne zo zberov. Teda na 16 pohrebiskách môžu mince datovať inventár, s ktorým sa na pohrebisku, resp. v hrobe vyskytli. Pritom treba mať na zreteli, že takmer všetky nálezy byzantských mincí pochádzajú zo starých, neodborne a bez dokumentácie vedených výskumov, čo samo osebe znižuje vierohodnosť nálezov. No napriek tomu pokúsime sa určiť do akej miery môžu byť vodidlom pri absolútnom datovaní.

Ide nám predovšetkým o zistenie použiteľnosti nájdených mincí pre absolútne datovanie začiatkov liatej industrie v Karpatskej kotline. Doterajšie datovanie ku koncu VII. stor. bolo podmienené faktom, že najmladšie mince, nachádzajúce sa na slovensko-avarských pohrebiskách z čias vlády Konštantína IV. Pogonata (668—685), sa nevyskytli spolu s liatou industriou. Pokusy datovať túto industriu k roku 650⁶ boli kritizované práve z uvedeného dôvodu.⁷

Najstaršie mince na slovansko-avarských pohrebiskách sú z čias vlády cisára Justína (518—527), ďalej sa vyskytujú mince Justiniána (527—565), Tibéria II. (578—582), Maurícia Tibéria (582—602), Fokasa (602—610) a Heraklia a Heraklia Konštantína (613—641).⁸ Ide dovedna o 12 mincí, ktoré datujú pamiatky do VI. a prvej polovice VII. stor. Všetky kovové ozdoby vyskytujúce sa s uvedenými mincami sú zhotovené tepaním, čo jasne dokazuje, že tepaná industria a pamiatky nájdené s ňou pochádzajú z tohto obdobia.

Mince z rokov 650—685 sa vyskytli na piatich pohrebiskách:⁹

1. Kiskörös — dve strieborné napodobeniny mincí z rokov 650—680, bez bližšieho určenia.
2. Dunapentele — hrob 7, napodobenina zlatej mince z rokov 650—680, bez bližšieho určenia.
3. Szeged-Makkoserdő — hrob 24, zlatá minca Konstanca II. a Konštantína IV. (654—659).
4. Szeged-Fehértó — hrob 82, minca Konštantína IV. Pogonata (668—685).
5. Tótipusztza (pamiatky z hrobov bez celkov), minca Konštantína IV. Pogonata (razená v r. 669—670).

Inventár z hrobu v Kiskörösi je tepaný. Obidve pohrebiská zo Szegedu sú nepublikované, preto nie je známe, s akým inventárom sa mince našli. Hrob z Dunapentele publikoval prvý A. Hekler, medzi inventárom však neuvádza žiadnu mincu.¹⁰ Do literatúry ju uviedli až roku 1936 A. Marosi a N. Fettich,¹¹ preto okolnosť, že minca pochádza z hrobu, môžeme považovať za problematickú. Pamiatky z niekoľkých hrobov v Tótipuszte boli roku 1871 spolu s mincou venované Národnému múzeu v Budapešti,¹² teda spoločný výskyt mince s nálezmi nie je istý.

⁶ Z. Čilinská, Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky, Bratislava 1966, 168 n.

⁷ J. Dekan, Referát prednesený na II. medzinárodnom kongrese pre slovanskú archeológiu, Berlín, august 1970.

⁸ D. Csallány, Vizantijskije monety, 235 n.

⁹ Tamže.

¹⁰ A. Hekler, Avarkori sírok Dunapentelén, AÉ XXIX, 1909, 97—105.

¹¹ A. Marosi—N. Fettich, Dunapentelei avar sírletek, Budapest 1936, 10—13.

¹² J. Hampel, Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn II, Braunschweig 1905, 349.

Uvedené fakty podľa nás nepopierajú a priori datovanie liatej industrie k polovici VII. stor. Zdá sa nám, že treba uvážiť, či uvedených päť neistých hrobových celkov je dostatočným počtom na dôkaz, že liata industria sa ani v jednom prípade nevyskytuje s byzantskými mincami. Súčasne chceme ešte poukázať na fakt, že na pohrebisku v Dunapentele sa minca nemusela vyskytnúť v hrobe 7, ale mohla byť v ktoromkoľvek inom hrobovom celku aj s liatymi kovkami.

Napokon by sme chceli uviesť hromadný nález strieborných pamiatok zo Zemianskeho Vrbovku na Slovensku.¹³ Poklad je datovaný 18 mincami dynastie Herakliovcov. 17 exemplárov je z rokov vlády Konstanca II. (641—668) a jeden z čias panovania Konštantína IV. Pogonata (668—685). Podľa P. Radoměrskeho sa poklad dostal do zeme okolo roku 670.¹⁴ Medzi pamiatkami z tohto pokladu sa našli zlomkovité strieborné šperky analogické šperkom zo slovansko-avarských pohrebísk zo začiatku, resp. z prvej polovice VII. stor. Predmety sú však klasifikované ako surovina byzantského kovotepca, ktorá mala slúžiť na výrobu módnejších šperkov.

Pre obmedzenie dĺžky príspevku nemožno venovať tejto problematike toľko miesta, koľko by si právom zasluhovala.¹⁵ Využili sme však príležitosť na to, aby sme — hoci iba stručne — poukázali na to, že kým nebudú objavené, prípadne publikované ďalšie hrobové celky s mincami, nemožno doterajšie nálezy mincí považovať za nezvratný doklad o tom, že liatu industriu treba datovať pred roky 670—680.

КРИТЕРИИ ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ ЧЕКАННЫХ И ОТЛИВАЕМЫХ ИЗ МЕТАЛЛА ИЗДЕЛИЙ В МОГИЛЬНИКАХ VI—VIII ВВ.

Кроме исторических сведений и иностранных ввозимых изделий, считаются самым надежным средством датировки монеты. Основы абсолютной датировки прекращения литья монет и начала чеканки построены на византийских монетах из погребений IV—VIII вв.

Из 69 местонахождений монет, отмеченных в печати Д. Цаллани только в 16 случаях — монеты из могильников или же погребений. Речь идет прежде всего о монетах 650 до 685 гг., опираясь на которые можно было бы определить (абсолютно) начало отливаемой монеты. В названных 16 могильниках только в пяти случаях были обнаружены монеты, чеканка которых происходила во второй половине VII в. Притом во всех пяти случаях мы имеем дело с результатами старых раскопок (или сборов), которые проводились без специальной научной подготовки, часто без документации. Поэтому, на наш взгляд, необходимо взвесить является ли пять погребений сомнительной ценности в отношении научной обработки, достаточным базисом (что касается количества) для доказательства, что литье, относящееся некоторыми исследователями к 650 г., не может относиться к этому периоду, потому что ни в одном случае эта техника не встречается одновременно с монетами. Но до тех пор, пока не будут обнаружены другие захоронения с монетами, или же опубликованы материалы о них, нельзя считать имеющиеся находки монет незыблемым доказательством того, что технику литья можно относить к времени до 670 г.

¹³ B. Svoboda, Poklad byzantského kovotepce v Zemianském Vrbovku, PA XLIV, 1953, 33—108.

¹⁴ P. Radoměský, Byzantské mince z pokladu v Zemianském Vrbovku, PA XLIV, 1953, 122.

¹⁵ Celej problematike by iste pomohlo vyriešenie otázky, prečo sa byzantské mince prestali vyskytovať na pohrebiskách z doby avarskeho panstva v Karpatskej kotline, o čo sa už pokúsili D. Csallány a G. Fehér, pozri D. Csallány, Vizantijskije monety, 240 n., a G. Fehér, Avaro-vizantijskije snošenija Bolgarskoj deržavy, AAASH V, 1954, 55—58.

KRITERIEN DER CHRONOLOGISCHEN BEZIEHUNGEN DER GETRIEBENEN UND GEGOSSENEN INDUSTRIE AUF GRÄBERFELDERN DES VI.—VIII. JAHRHUNDERTS

Ausser historischen Berichten und Importen werden vorzugsweise Münzen als das verlässlichste Datierungsmittel betrachtet. Die absolute Datierung des Unterganges der getriebenen und der Anfänge der gegossenen Industrie gründeten die Forscher auf den byzantinischen, in den Gräbern des VI.—VII. Jh. vorkommenden Münzen.

Von 69 Fundstellen mit dem Vorkommen von Münzen, die von D. Csallány publiziert wurden, stammen die Münzen nur in 16 Fällen aus Gräberfeldern, bzw. aus Gräbern. Es handelt sich insbesondere um Münzen aus den J. 650—685, die die Anfänge der gegossenen Industrie absolut datieren könnten. Von den angeführten 16 Fundstellen fanden sich nur in fünf Münzen mit der Prägezeit aus der zweiten Hälfte des VII. Jh. Dabei handelt es sich in allen fünf Fällen um alte, unsachgemäss geführte Grabungen (eventuell um Lesefunde), oftmals ohne Dokumentation. Anscheinend muss deshalb wohl überlegt werden, ob die fünf unverlässlichen Grabverbände eine ausreichende Zahl für den Beleg sind, dass die gegossene Industrie — die manche Forscher zum J. 650 zu datieren versucht haben — nicht in die Mitte des VII. Jh. datierbar ist, da sie in keinem einzigen Falle mit Münzen vergesellschaftet war. Solange jedoch keine weiteren münzdatierten Grabverbände entdeckt, eventuell publiziert sein werden, können die bisherigen Münzfunde nicht als unumstösslicher Beleg dafür betrachtet werden, dass die gegossene Industrie vor die J. 670—680 zu datieren ist.

Übersetzt von B. Niebuřová